

Ali A. Mazrui

**DÜNYA SİYASETİNDE
KÜLTÜRELETKENLER**

Çeviren: ÇAĞLA TAŞKIN

HBCB

inceleme

Ali Al 'Amin Mazrui: 24 Şubat 1933 Mombasa, Kenya'da kadı bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen Ali Mazrui, Afrika üzerine özgün çalışmalar ortaya koymuş, özellikle hayatının son yıllarında İslam üzerine eğilerek bu unsuru da düşünce sistemi içine katmış bir akademisyen. Lisans derecesini Manchester Üniversitesi'nden alan (1960), akademik yolculuğuna Columbia Üniversitesi'nde yaptığı yüksek lisansla devam eden (1961) ve doktorasını Oxford Üniversitesi'nde tamamlayan (1966) Mazrui, daha sonra Afrika'ya dönerek Makerere Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. Burada kısa süre içinde Siyaset Bilimi Fakültesi Başkanı, Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı ve Hukuk Fakültesi Dekanı görevlerine getirilen Ali Mazrui'nin hayatının sonuna kadar devam edecek olan ve kendisinin de "Hayatım uzun bir tartışmadır" cümlesiyle ifade ettiği durumun belki de ilk somut göstergesi olarak Idi Amin yönetimiyle ters düşen Mazrui, dönemin hükümeti tarafından ülkesini terk etmek zorunda bırakıldı. Ailesiyle birlikte Amerika'ya taşınan Profesör Ali Mazrui'nin buradaki akademik kariyeri Stanford Üniversitesi'nde başladı, Afro-Amerikan ve Afrika Çalışmaları Merkezi Başkanlığı da yaptığı Michigan Üniversitesi'nde devam etti. 1989 yılında göreve başladığı Binghamton Üniversitesi'nde ölümüne kadar başında kalacağı Institute of Global Cultural Studies'i (Küresel Kültürel Çalışmalar Enstitüsü) kurdu. Yayımlanan ilk çalışmaları henüz doktorasını tamamlamadığı 1963 yılına tarihlenen Mazrui, birçok eser verdiği akademik kariyeri boyunca Afrika tarih ve siyaseti, siyaset teorisi, uluslararası ilişkiler gibi birçok farklı konu üzerinde çalıştı. Özellikle 1986 yılında yayınlanan ve büyük ses getiren dokuz bölümlük "The Africans: A Triple Heritage" (Afrikalılar: Üçlü Bir Miras) adındaki televizyon programıyla daha geniş kitlelere ulaşan Mazrui'nin Afrika topluluklarını özgün yerel nitelikler, Batı-Hıristiyan kültürünün etkisi ve İslam'ın tesiri üçlü çerçevesinde çözümlediği programı, hem büyük takdir topladı hem de Batı karşıtı olmakla itham edildi. Hayatı boyunca sık sık benzer suçlamalarla karşılaşan Mazrui'nin İsrail'in Filistin konusundaki tutumu karşısındaki sert ve korkusuz tepkisi, Afrika ve Arap dünyasının bir araya gelmesini tahayyül eden "Afrabia" (Afrarabistan) gibi kavramsallaştırmaları, sömürgecilik ve Batı emperyalizmini açıkça eleştirdiği çalışmaları ve az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ve bu ülkelerdeki Batı müdahalesiyle ilgili cesur çözümlenmeleri, kendisini hem Afrika'nın yetiştirdiği ve bu bütünü anlamaya ve anlatmaya çalışan en değerli isimlerden kıldı, hem de harareti tartışmaların merkezine oturttu. Alanında yenilikçi ve cesur çalışmalara imza atan Ali Mazrui, 12 Ekim 2014 günü New York'taki evinde vefat etti. Mazrui'nin mezarı Kenya'da bulunuyor.

Çağla Taşkın: 7 Aralık 1988 Ankara doğumlu Çağla Taşkın, TED Ankara Koleji'ni bitirdikten sonra Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını Viyana Üniversitesi'nin Bilim, Toplum ve Teknoloji Çalışmaları Bölümü'nde tamamlayan Taşkın, çevirmenlik ve editörlük yapıyor.

DÜNYA SİYASETİNDE
KÜLTÜREL ETKENLER

ALİ A. MAZRUI

Çeviren
Çağla Taşkın

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 393
İnceleme

Birinci Basım: Haziran 2016
Orijinal Adı: *Cultural Forces in World Politics*
Copyright©Ali A. Mazrui 1990
[First English edition published by James Currey Publishers, 1990]
©Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: SARAKUSTA
www.sarakusta.com.tr
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
T: (0312) 278 82 00

ISBN: 978-605-9279-93-2

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak Nu: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/Ankara
T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
www.hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Teşekkür / 9
Giriş
Güç Kültürü ve Kültürün Gücü / 13
<i>Dünya Siyasetinin Gizli Gündemi / 13</i>
<i>Perestrojka'nın Uluslararası Bedelleri / 14</i>
<i>Modernleşme ile Batılılaşma Arasında / 19</i>
<i>Kültürün Yedi İşlevi / 24</i>
<i>Gücün Kültürel Temelleri / 26</i>
<i>Muktedir Bir Kültür Şokuna Doğru / 28</i>

I. BÖLÜM TARİHİN KÜLTÜR ESİNTİSİ

1. Dünya Kültürünün Değişen Sınırları / 33
<i>Kutsal Düzenin Menşei / 35</i>
<i>Kutsal Düzeni Küreselleştirme Yolunda / 39</i>
<i>Sekülerlik ve Medeniyet Hiyerarşisi / 43</i>
<i>Barış Prensi Birleşmiş Milleter'de / 47</i>
<i>Tektanrılılık ve Gelişme / 52</i>
<i>Sonuç / 57</i>
2. Hegemonya / 61
<i>Semitlerden Anglosaksonlara / 61</i>
<i>Tanrı ve Altın Arasında / 63</i>
<i>İslam: Yeni Bir Semitik Etki / 69</i>
<i>Tektanrılılık ve Devletin Kökeni / 72</i>
<i>Avrupa ve Altın Standardının Yükselişi / 75</i>
<i>İrk ve İletişim Üzerine / 79</i>
<i>Devlet Gücü Dili / 86</i>
<i>Kapitalist Güç Dili / 91</i>
<i>Kültürel Güç Dili / 97</i>
<i>Muzaffer Devlet / 107</i>
<i>Tanrı, Altın ve Toplumsal Cinsiyet / 113</i>
<i>Sonuç / 118</i>

II. BÖLÜM İDEOLOJİ VE GÜÇ

3. Muhammed, Marks ve Piyasa Güçleri / 127
- Tüketimin Önceliği* / 129
 - İslami Bir Üretim Şekli Var mıdır?* / 131
 - İslam: İlk Protestan Devrimi* / 136
 - İslam ve Para Birimi* / 142
 - Refah Sosyalizmi ve Hilal* / 146
 - Sonuç* / 150
4. Kültürel İhanet ve Karşılaştırmalı Sansür / 153
- Şeytan Ayetleri* / 153
 - Siyasi ve Kültürel İhanet* / 155
 - Dünya Edebiyatı Eseri Olarak Kur'an* / 157
 - Ölüyü Lekelemek* / 161
 - Karşılaştırmalı Sansür* / 164
 - Karşılaştırmalı Şiddete Tabrik* / 168
 - Edebiyat ve Kaos Üzerine* / 171
 - Yazılı Kelam ve Küresel Köy* / 172
 - Din ve Irk Üzerine* / 175
 - Sonuç* / 179
5. Süper Güçlerin Ahlak Paradigmaları / 185
- Süper Güçler ve Ekonomik Yeniden Dağıtım* / 186
 - Süper Güçler ve Özgürleştirme* / 193
 - Süper Güçler ve Şiddet Ahlakı* / 202
 - Sonuç* / 206
6. Amerika ve Üçüncü Dünya / 209
- Sağır Laf Anlatmak* / 209
 - Amerikan Politikasının Altı Dili* / 210
 - Amerika'dan Mesajlar* / 213
 - Dinsel Özgürlük ve Irksal Bağnazlık* / 219
 - İsrail ve Liberya Karşılaştırması* / 221
 - Marshall Planı ve Hiroşima Mirası* / 225
 - Marks ve Muhammed Üzerine* / 228
 - Sonuç* / 230
7. Irk ve Performans Üzerine / 233
- Zencilik ve Talmud Geleneği* / 233

<i>Siyahi Beyni, Yahudi İdraki?</i>	/ 236
<i>Talmud'dan Zenciliğe</i>	/ 239
<i>Zencilik ve Negroloji</i>	/ 242
<i>Siyahi Gücü ve Beyin Gücü</i>	/ 248
<i>Geleceğin Cenini</i>	/ 252
8. Irk ve İhtilaf Üzerine	/ 261
<i>Siyonizm ve Apartheid</i>	/ 261
<i>Siyonizm ve Apartheid'in Batılı Kökeni</i>	/ 262
<i>Din, Devlet ve Şehadet Saplantısı</i>	/ 269
<i>Mülteci İbracatı, İşçi İthalatı</i>	/ 275
<i>Askerileştirilmiş Siyonizm ve Emperyal Apartheid</i>	/ 280
<i>Sonuç</i>	/ 289
9. Gençlik ve Devrim Üzerine	/ 293
<i>Pekin Ayaklanması ve Filistin İntifadası</i>	/ 293
<i>Mısır'dan Kaçış ve Uzun Yürüyüş Arasında</i>	/ 294
<i>Marksizm'in Museviliğe Borcu</i>	/ 296
<i>Tanrı'nın Seçilmişleri, Tarihin Seçilmişleri</i>	/ 299
<i>Mazosizm ve Sadizm Arasında</i>	/ 302
<i>"Musevi-Nazilik": Tahayyül Edilemez Bir Şey mi?</i>	/ 306
<i>Bastırmanın Bilanço Tablosu</i>	/ 310
<i>Batı'nın Karşılaştırmalı Tepkisi</i>	/ 312
<i>Sonuç</i>	/ 314
10. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Üzerine	/ 319
<i>Sömürgecilik Sonrası Cinsiyet Eşitliği</i>	/ 319
<i>Değişen Toplumsal Cinsiyet Rollerini</i>	/ 320
<i>Toplumsal Cinsiyet, Din ve Savaş</i>	/ 325
<i>Toplumsal Cinsiyet, Irk ve Kuşak</i>	/ 329
<i>Suttee'den Hükümet Binasına</i>	/ 331
<i>Nükleer Gücün Cinsiyeti</i>	/ 335
<i>Sonuç</i>	/ 337

III. BÖLÜM DEĞİŞİM ARAYIŞI

11. Kültür ve Yardım Üzerine	/ 343
<i>Değerler ve Gereklçeler</i>	/ 343
<i>Yardımın Kültürel Muhtevası</i>	/ 350

<i>Yardım Üzerindeki Kültürel Kısıtlamalar</i>	/ 354
<i>Yardımın Kültürel Kuralları ve Koşulları</i>	/ 356
<i>Yardımın Kültürel Sonuçları</i>	/ 358
<i>Sonuç</i>	/ 360
<i>Ek: 1978-1989</i>	/ 361

12. Hindu Muhafızları Müslüman Muhafızlarla

Değiştirmek / 367

<i>Sömürgecilik Perdesini Aralamak</i>	/ 368
<i>Hinduizm ve Bağlantısızlık</i>	/ 373
<i>Bağlantısızlığın Nükleerleşmesine Doğru</i>	/ 377
<i>Petrol ve Plütonyum Arasındaki Hilal</i>	/ 382
<i>Mantar Bulutu Üzerindeki Hilal</i>	/ 388
<i>Geleceğe Doğru</i>	/ 396

13. Üçüncü Dünya ve Uluslararası Terörizm / 401

<i>Göklerdeki Terör: Geçmişe Bir Bakış</i>	/ 403
<i>Siyasi Adam Kaçırma</i>	/ 409
<i>Devlet Terörü</i>	/ 410

14. Dünya Sisteminden Çıkış Vizesi / 419

<i>Marksizm: Çıkış mı, Giriş mi?</i>	/ 423
<i>Devrim ve Nostalji Üzerine</i>	/ 430
<i>Seçmeli Giriş Stratejilerine Doğru</i>	/ 432
<i>Nükleer Reaktörden Çıkış Yok mu?</i>	/ 436

Kültürel Yeniden Nizamlanmaya Doğru / 441

<i>Bir Sonuçlandırma</i>	/ 441
<i>Kültürel Yeniden Nizamlanmanın Siyaseti</i>	/ 444
<i>İrksal ve Dinî Önyargı</i>	/ 445
<i>İrk ve Siyasi Yeniden Nizamlanma</i>	/ 448
<i>Sonuç</i>	/ 453
Dizin	/ 457

TEŞEKKÜR

Bu kitabın tohumları Haziran 1985'te Groupe de Bellerive ve Sadruddin Ağa Han sponsorluğunda Cenevre'de düzenlenen "Nuclear War, Nuclear Proliferation and Their Consequences" (Nükleer Savaş, Nükleer Yayılma ve Sonuçları) başlıklı uluslararası bir kolokyumda atıldı. Bu, merhum Başbakan Olaf'ın açılışını; Prens Sadruddin'in kapanışını yaptığı, ünlü isimlerle dolu bir konferanstı. Süper güç katılımcılar arasında Amerika'dan (şu anda başkan olan) Başkan Yardımcısı George Bush ile Senatör Edward Kennedy, (Eski Başkan Andrey Gromıko'nun oğlu) Profesör Anatoly Gromıko ve SSCB Bilimler Akademisi'nin ABD ve Kanada Enstitüsü Müdürü Dr. Georgi Arbatov yer alıyordu.

Benim konferansta yaptığım kısa sunum, nükleer yayılmayı küresel kültürel meselelerle ilişkilendiriyordu. Fred Praeger'in bana yanaşması ve başka bağlamlarda kültürün dünya siyasetindeki rolüne ilişkin dile getirdiğim görüşleri bir kitapta toplamam için beni teşvik etmesi uzun sürmedi.

O esnada ondan ayrı olarak James Currey Afrika adanmışlıklarımı küresel ilgi alanlarımla bir araya getirmem için beni teşvik etmekteydi. Kendisi Heinemann Eğitim Kitapları ekibinin bir parçasıyken James'le çok defa çalışmıştım fakat bu son kitap onun bağımsız yayın şirketiyle ilk ortak çalışmam olacaktı. Dolayısıyla Fred Praeger ve James Currey bu kitabı teşvik eden ilk isimlerdi.

Bu kitaptaki fikirlerden bazıları, önceki halleriyle başka dinleyicilere sunulmuştu. Bize çalışmalarımı bu şekilde bir araya getirmek için düşünsel yeşil ışık yakan bütün dergilere son derece minnettarım.

Bu sayfalardaki çoğu düşünce Birleşmiş Milletler ve kuruluşlarının çalışmalarına katılımımın bir sonucu olarak gelişti. Özellikle UNESCO Afrika Genel Tarihi projesine müdahil oluşum önemli oldu.

Bu bölümlerdeki yasal meseleler ve içtihatla ilgili çoğu zaman Columbus'taki Ohio Eyalet Üniversitesinden Isaac J. Mowoe'dan destek aldım. Pan-Afrika meselelerinde Ithaca, New York'taki Cornell Üniversitesinden Locksley Edmondson'dan çok şey öğrendim.

Kesintisiz editoryal ve araştırma desteği için Michael Tidy'ye sonsuza dek minnettarım. Dünya meselelerinin hızla değişen olayları karşısında bölümlerimin bazılarını güncelleme konusunda bana paha biçilemez destek verdi. Michael'a bu araştırma görevlerinde Michigan Üniversitesi ve New York Eyalet Üniversitesinden arkadaşım Omari H. Kokole yardımcı oldu. Adanmışlıklarını selamlıyorum. Bu türden hizmetleri mümkün kılan Michigan Üniversitesi Afroamerika ve Afrika Çalışmaları Merkezine de (CAAS) minnettarım.

Bu kitaptaki tipaj ve buna ilişkin sekretarya işlerini Michigan'daki kariyerimin iki merkezî dayanağı Judy Baughn ve Mary Breijak üstlendi. Onların müdahalesi olmadan hayatımın düzeni hâlâ ciddi tehdit altında olurdu. Michigan'daki Siyaset Bilim Bölümüne ve CAAS'e bu sekretarya desteğini mümkün kıldıkları için minnettarım.

Bu kitabın nihai aşamalarının tamamlanmasına New York Eyalet Üniversitesi'nden Abel Schweitzer Birimi ile Binghamton kampüsündeki çalışma arkadaşlarımdan destek ve teşviki yardımcı oldu.

Söz konusu dönemde kariyerimin ihtiyaç duyduğu güçlü aile temelini teminini Brenda ve Maureen Kiberu'ya borçluyum. Bu iki kadın o desteği bana canlılık ve dinç bir kuvvetle verdiler.

Üç oğluma -Jamal, Al'Amin ve Kim'e- yalnızca ebeveynliğin hazları için değil aynı zamanda horozlar yeni bir şafağı ilan edinceye kadar dünya olayları ve ahlaki meseleler hakkında tartıştığımız zamanlardaki uzun düşünsel heyecan saatleri için de minnettarım.

Bu kitaptaki kusurlara gelince, Harry Truman hem tüm başkanlar hem de tüm yazarlar için gerekeni söylemişti: "Hata varsa bendedir!"

Ali A. Mazrui

GİRİŞ

GÜÇ KÜLTÜRÜ VE KÜLTÜRÜN GÜCÜ

Dünya Siyasetinin Gizli Gündemi

İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Doğu ile Batı arasındaki esas ayrım elbette kapitalizme karşı komünizm şeklinde *ideolojik* olagelmıştır. Aynı dönemde Kuzey ile Güney arasındaki esas ayrım sanayileşmiş devletlere karşı gelişmekte olan toplumlar şeklinde *teknolojik* olmuştur. Doğu-Batı gerilimleri *askerî* rekabetlere yol açmıştır. Kuzey-Güney gerilimleri *iktisadi* farklılıklarla ilintili olmuştur. Batı ile Doğu yeni *yıkım* becerileri geliştirmek için birbiriyle yarışmıştır. Kuzey ile Güney farklı *üretim* seviyeleriyle birbirinden uzaklaşmıştır. Bu kitap, *ideoloji* ve *teknoloji*nin her ikisinin de kaynağını *kültür*de bulduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Doğu ile Batı arasındaki ideolojik ayrımın Kuzey ile Güney arasındaki teknolojik uçuruma kıyasla çok daha kısa ömür-

lü olduğu ortaya çıkabilir. Mihail Gorbaçov gibi tek bir lider Doğu-Batı ilişkilerindeki havayı değiştirip kısmi bir kültürel ve ideolojik bir araya geliş başlatabildi, fakat Kuzey ile Güney arasındaki *teknolojik* ayrımı daraltmak için tek bir ülkede yenilikçi bir liderin ortaya çıkması talihinden fazlası gerekecektir. Teknolojik ilerleme için gerekli olan kültürel değişim, ideolojik revizyonizm için gerekli olan kültürel değişime kıyasla daha karmaşıktır.

Perestroyka'nın Uluslararası Bedelleri

1990'larla ilgili bir diğer kaygı daha söz konusudur. Doğu ile Batı arasında daralmakta olan ideolojik uçurum, Kuzey ile Güney arasındaki teknolojik uçurumu büyütecek midir? Sovyet "milletler topluluğu" ile Batı ittifakı arasındaki uzlaşı, Kuzey ile Güney arasındaki ekonomik farklılıkları derinleştirecek midir? İçin içinde ne gibi kültürel bedeller vardır?

Meseleler kısmen İkinci Dünya Savaşı'ndan beri nc Dünya'ya yapılan dış yardımın Doğu ile Batı arasındaki ideolojik ve stratejik rekabetten esinlenmesinden ortaya çıkmaktadır. Amerikan dış yardımının bir rasyonelleştirmesi olan "aydınlanmış kişisel çıkar", çoğunlukla "kişisel çıkar" stratejik kavramında temelleniyordu. Dış yardımın dünyanın ücra köşelerinde Birleşik Devletler'in güvenlik çıkarlarını korumaya yardımcı olduğu varsayılıyordu.

Sovyetlerin nc Dünya'ya yaptığı yardım ise daha belirgin şekilde stratejiktir. Sovyet yardımından en fazla faydalanan açık ara Küba olmuştur. Bir lde, İsrail Birleşik Devletler için neyse, Küba da Sovyetler Birliği için o olagelmieştir. Fakat Küba'nın Sovyetler Birliği için taşıdığı değer, İsrail'in Birleşik Devletler için taşıdığı değere kıyasla daha fazla salt stratejiktir. Sovyetlerin Küba'ya olan iktisadi taahhüdü, ülke içindeki *perestroyka* ve Batı dünyasıyla uzlaşının bir sonucu olarak hemen kesin şekilde azalmaya meyilliye de Amerika'nın İsrail'e olan iktisadi taahhüdü neredeyse kesin olarak dirençli kalmaya devam edecektir. Amerika'nın İsrail'le olan bağları,

Sovyetlerin Küba'yla bağlantısına kıyasla daha sıkı *kültürel* temellere sahiptir.

Hem Washington hem Moskova için muhtemel görünen şey, dış yardımın bir uluslararası öncelik olarak *aciliyetinin* azalmasıdır. Doğu ile Batı arasında azalan ideolojik ve stratejik rekabet, neredeyse kesin olarak Kuzey'den Güney'e kaynak transferinde azalma anlamına gelecektir. Dahası, Üçüncü Dünya'ya yapılan Sovyet yardımında aynı bölgelere yapılan Batı yardımına kıyasla daha keskin bir düşüş yaşanabilir. Her hâlükârda, uluslararası seviyedeki *hıbe kültürü* hâlâ oldukça zayıftır.

Doğu-Batı uzlaşısının Kuzey ile Güney arasında daha fazla farklılık anlamına gelebilecek olmasının bir diğer nedeni de Sovyet perestroyka'sının bir sonucu olarak Sovyet ittifakı içinde ivme kazanması muhtemel sivil teknoloji ve tüketici teknolojisidir. Endüstriyel önem askerî ekipmandan ekonomik nedenlere doğru kaydıkça, sanayileşmiş sosyalist ülkeler kendileri ile Üçüncü Dünya arasındaki teknolojik mesafeyi açabilir. Kuzey yarımküre, Güney'e daha fazla fark atarak daha da *gelişmiş* hâle gelebilir. Sosyalist İkinci Dünya'daki yeniden yapılandırma veya *perestroyka* çilesinin bir kısmı, az gelişmiş Üçüncü Dünya tarafından çekilecektir.

Sanayileşmiş sosyalist ülkeler dünyasını İkinci Dünya olarak tanımlıyoruz ve bu esas olarak Sovyetler Birliği ve onun Batılı müttefiklerini kapsıyor. Birinci Dünya'yı sanayileşmiş Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya olarak tanımlıyoruz. Üçüncü Dünya'yı Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın büyük bölümünü içine alacak şekilde tanımlıyoruz. Doğu ile Batı arasındaki kültürel ayırım, Kuzey ile Güney arasındaki kültürel ayırımdan çok daha dardır. Bu kitap, bu durumun sonuçlarını inceleyecektir.

Kapitalist Birinci Dünya sanayileşmiş sosyalist İkinci Dünya ile yakınlaştıkça bu ikisi arasındaki ticaret gerçekten genişleyebilir. Ortaya çıkan soru, Doğu ile Batı arasındaki bu *artan* ti-